

ANMELDELSER

Det danske Sprogs Historie.

Peter Skautrup: Det danske sprogs historie. Bind II. Fra Unionsbrevet til Danske Lov. Gyldendal 1947.

Det nye Bind af Skautrup's Sproghistorie indfrier i fuldt Maal de Forventninger, man var berettiget til at stille til det udfra Kendskabet til dets Forgænger. Det omfattende Arbejde forjerner den dybeste Paaskønnelse, og det maa oprigtigt haabes, at Værket maa finde en stor Læserkreds.

Nærværende Del af det samlede Værk paa i alt 3 Bind beskæftiger sig med en saare vigtig Periode af vort Modersmaals lange Udviklingshistorie, Tidsrummet 1400—1700.

Forfatteren fremhæver indledningsvis Dronning Margretes Virke for det danske Sprogs Fremtrængen som Brevsprog, hvorefter der ved en omhyggelig Undersøgelse af det værdifulde Kildestof i *Brevene* helt ned til Christian IV og Griffenfeld gives en fængslende Redegørelse for, hvorledes Maalet efterhaanden gøres bøjeligt og smidigt.

Ogsaa de mange anonyme Oversættere yder et stort nyskabende Arbejde. Der kastes Lys over Kampen mellem hjemligt og fremmed, bl. a. ved vort Lands Sydgrænse. Latinen kommer som det internationale lærde Meddelelsesmiddel i Højsædet, og samtidig efterlader de mange Udlændinge sig tydelige Spor i vort Sprog. En Mængde nordiske Ord fortrænges af indlaante, saa at der næsten sker et helt Sprogskifte; Nutidens Purister kan maaske i dette Forhold finde Støtte for Forhaabningen om at fremkalde en delvis Tilbagevenden til et nordisk Ordforraad; et ihærdigt Arbejde paa dette Omraade kan virkelig medføre Resultater.

Bogtrykkerkunstens enorme Betydning som Popularisator sammenstilles af Forfatteren træffende med den moderne Radios Virkning for det hørlige Udtryks Vedkommende. De enkelte Bibeludgavers Indflydelse paa Dansk'en vises ved en overmaade interessant Analyse med Paavisning af Ordenes Betydningsændringer. De reformatoriske Penneførere karakteriseres indgaaende; man faar et tydeligt Indtryk af Sprognormens Grundlægger, Christiern Pedersen, af den impulsive Hans Tausen, Polemikeren Poul Helgesen og af Anders Sørensen Vedel, som for-

nyer Ordforraadet ved Benyttelse af Folkevisen og Ordsprogene. I det 17. Aarh. sætter den svulstige Barokstil ind, først og fremmest repræsenteret af den kraftfulde Thomas Kingo.

Skriftsprogets, herunder de store Bogstavers, Historie følges, men stadig rettes Opmærksomheden mod de talesprogsprægede Vendinger, som de forekommer bl. a. i den frodige og ordglade Peder Palladius' Visitatsbog og i Leonore Christines menneskeskildrende „Jammersminde“.

Afgrænsningen af Naboomraadet det litteraturhistoriske Stof synes undertiden at have voldt lidt Vanskelighed, medens Skildringen af Forholdet mellem Forfædrenes Ytringer og baade Landets ydre og indre Historie, dets Retsvæsen etc. maa siges at være særdeles vellykket. Forfatteren røber en levende Sans for Samspillet mellem de forskellige Faktorer, der betinger Sprogets Udvikling, og han fremhæver de fundne Vidnesbyrd om, hvad der rører sig i Hverdagen, da Sag og Ord for ham uløseligt hører sammen. Derfor nedlægger han ogsaa et stort Arbejde i de Kulturbilleder, som han med beundringsværdig Sikkerhed oproller for Læseren. Meget af det udnyttede Materiale, saasom Markbøger, Breve og Lavskraaer, er desværre endnu ikke udgivet.

At Forfatteren har Færdighed som Ordbogsredaktør, kommer Værket til gode ved Formuleringen af de mange Definitioner. Fremstillingen er altid klar og letfattelig, saa at Bogen læses med den største Fornøjelse.

Hertil bidrager tillige Anførslen af psykologiske Træk fra svundne Tider, f. Eks. en Skrivers Udbrud, da han opdager, at han har gentaget en Sætning: „Thettæ staar tilfaarn, swo faa det vlukæ!“. Eller den brevdikterendes beroligende Opfordring, hvor Skriften er svær at tyde: „Bander ikke Skriveren; Læseren skal og stundom have Umage hermed.“

Som i 1. Bind behandles ogsaa her Gadenavne samt Navne paa Planter og Husdyr foruden Personnavne, idet Forfatteren efterlyser en nærmere Undersøgelse af Navnestoffet fra 16. Aarh. og ned mod Nutiden.

At enkelte Smaafejl i den store Mosaik af Enkeltheder har undgaaet den i øvrigt særdeles nøjagtige Forfatters Blik, er kun rimeligt. Saaledes forklares (Side 51) det vendsysselske Stednavn Bekmadh fejlagtigt som Tilnavnet Bækman; Side 79 betegnes Mandsnavnet Raadengaard som Kvindenavn og Øgler, der i Folkevisen er Navn paa en Nøkke, som Mandsnavn. Side 61 gives et Dokuments Rør (Mandsnavn) som Roær. Naar Yvl paa en Kirkeklokke i Holstebro (Side 51) uden Forbehold tages som en Udviklingsform af Tilnavnet Jul, var der vel Grund til at nævne Muligheden af, at Yv blot er grafisk Udtryk for Iu. Side

114 er flere af Aarstallene ved Henvisning til Breve ikke helt korrekte .

I Oversigten over ældre Erhverv (Side 104) venter man at finde de ældste Eksempler fra lettilgængelige Kilder, men det er i adskillige Tilfælde yngre Citater. I øvrigt kunde i Litteraturfortegnelsen — som ellers synes udarbejdet med større Omhu end den i 1. Bind — passende have været anført Mandtallet over Københavns Borgere 1659, udgivet 1920 af E. Marquard. I dette optræder en righoldig Samling af Erhvervsbetegnelser, som Fiskebløder, Postejbecker, Knappenaalemager, Synaalmager, Krogmager, Lademager, Fiolmager, Sittersslar, Harpener, Harpenist, Seyermager, d.v.s. Urmager, Senkelmager, d.v.s. Gørtler, Huekonne og Melquinde .

I Listen over de i Bogen anvendte Fagord mangler metonymisk (Side 118) og antimetabolisk (Side 219).

Adskillige oplysende Stik og udmærkede Gengivelser af vigtige Haandskrifter danner en smuk Ramme om det yderst værdifulde Værk.

Rikard Hornby.

Christian 4.s breve.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve VIII. 1584—1648. Supplement til C. F. Brickas og J. A. Fridericias Udgave. Udgivne ved *Johanne Skovgaard*. I Kommission hos G. E. C. Gad 1947.

I 1878—91 udgav C. F. Bricka og J. A. Fridericia Christian 4.s egenhændige Breve; heri medtoges, hvad der da kunde findes, og det blev til 7 Bind. I den Tid, der er gaaet siden, er der imidlertid dukket adskilligt op, og Kildeskriftselskabet besluttede derfor i 1928 at lade Arkivar Johanne Skovgaard besørge et Supplementsbind til Udgaven. Dette Bind foreligger nu og udfyldes for Størstedelen af en Samling Breve fra Christian 4. til Corfitz Ulfeldt, ganske særlig fra Aarene 1642—46. Det er Breve, der har ført en omtumlet Tilværelse. Ved Midten af 1700-Aarene købte Ulfeldts i Østrig bosiddende Sønnesøn Brevene af skaanske Slægtninge. Sidenhen nedarvedes de med andre Ulfeldtske Papirer i den østrigske Slægt, indtil de i 1920'erne købtes af den danske Stat og kom til Rigsarkivet.

Brevene er af værdifuldt Indhold, som man kan vente det, naar Kongen skriver til sin Svigersøn, Rigsraaden, Statholderen paa Københavns Slot, fra 1643 tillige Rigshofmester. De er ikke omhyggeligt udarbejdede, men frisk nedskrevne, impulsive; jævnlig